

Konflikt- mineraler

Risikovurdering for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i
produksjon av konfliktmineraler

Innhold

Konfliktmineraler	2
Leverandørkjeden	2
Risikoer	4
Risiko knyttet til konflikt.....	4
Menneskerettigheter og arbeidsforhold	4
Helse og sikkerhet	5
Påvirkning på miljø og lokalsamfunn.....	5
Tiltak	7
Kilder	8

Innledning

DFØs Høyrisikoliste har som formål å gi informasjon om produktkategorier med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. Rapportene utgjør grunnlaget høyrisikolisten og gir dybdeinformasjon om risiko og leverandørkjede om hver produktkategori. Rapportene blir kontinuerlig oppdaterte.

Alle rapporter inneholder en oppsummert vurdering av risiko for produktkategorien, samt delkapitler for hvert produkt i kategorien. Alle produktene har en risikomatrix som sier noe om grad av risiko for de ulike nivåene av leverandørkjeden: Lav – Middels – Høy – Svært høy. Graderingen av risiko er basert på en vurdering av alvorlighetsgrad og sannsynlighet for at risikoen inntreffer, og har som mål å gi veiledning om hvor den største risikoen befinner seg i leverandørkjeden.

Lav	Middels	Høy	Svært høy
------------	----------------	------------	------------------

Se (link/navn på landingsside) for mer informasjon rapportene, inkludert avgrensninger, metode for risikovurderinger og kildebruk.

Konfliktmineraler

Denne risikovurderingen fokuserer på Gull, tinn, tantal og wolfram (3TG) som er klassifisert som konfliktmineraler¹. Generelle risikoer forbundet med gruvedrift av konfliktmineraler, kobolt og andre mineraler, er også tatt med. Søkelystet i denne rapporten er råvarenivå, dvs. utvinning og foredling av mineraler. Utover konfliktmineraler er det mange andre mineraler er knyttet til væpnede og sosiale konflikter rundt om i verden, men konfliktmineraler spiller, og fortsetter å spille, en stor rolle i den væpnede konflikten i Den demokratiske republikken Kongo (DRC).

Konfliktmineraler finnes i de fleste elektroniske enheter og produkter (deriblant IKT-produkter, kjøretøy, byggematerialer og helseteknologi). I likhet med andre mineraler utvinnes såkalte 3TG-konfliktmineraler i mange forskjellige land. Mange av disse landene kan klassifiseres som høyrisikokontekster som for eksempel Den demokratiske republikken Kongo (DRC), Myanmar og Filippinene. I slike land er rettsstaten svak, og samfunnet preget av usikkerhet, væpnet konflikt og undertrykkelse.²

Kobolt er under vurdering som et mulig konfliktmineral. Det utvinnes også mange steder, men 60 prosent av all kobolt som er tilgjengelig på det globale markedet produseres i DRC.³ Mange av mineralene, som for eksempel gull som er utvunnet i DRC, smugles ut av landet. Det gjør det vanskelig å vite hvor mineralene kommer fra.⁴

Leverandørkjeden

Total risiko	Råvare
Svært høy	Svært høy

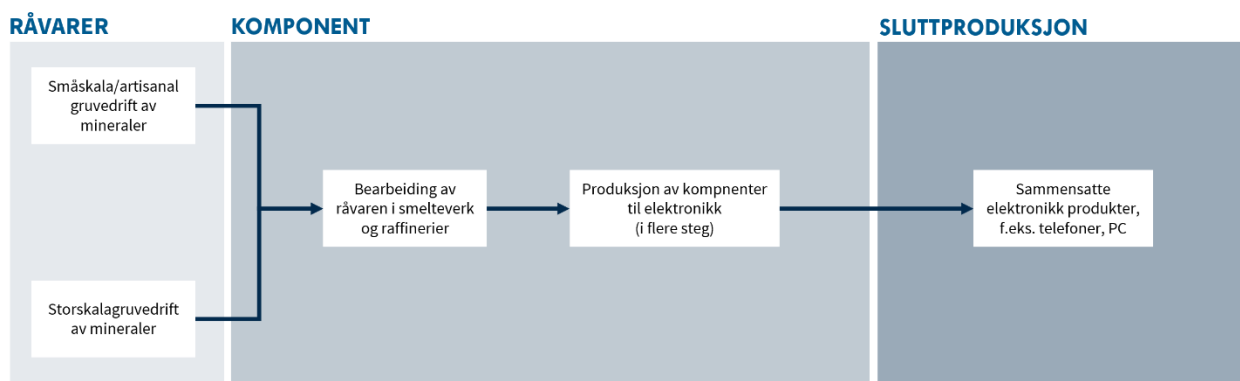
Råvare	Gull ⁵ : Kina, Australia, Russland, USA, Canada, Peru, Indonesia, Ghana, Sør-Afrika og mange flere Tinn ⁶ : Kina, Indonesia, Myanmar, Peru, Brasil, Bolivia, DRC Tantal ⁷ : DRC, Rwanda, Brasil, Nigeria, Kina, DRC, Rwanda, Brasil, Nigeria, Kina Wolfram ⁸ : Kina, Vietnam, Mongolia, Russland Kobolt ⁹ : DRC, Russland, Australia, Filippinene, Cuba, Madagaskar, Papua Ny-Guinea, Sør-Afrika, Marokko, Kina
Smelteverk og raffinerier ¹⁰	Gull : Republikken Korea, Kina, Japan, Italia, Tyskland, USA, Russland, India, Taiwan, Østerrike, Brasil, Mexico, Kasakhstan Tinn : Indonesia, Kina, Japan, Brasil, USA, Bolivia, Polen Tantal : Kina, Vietnam, USA, Japan, Tyskland, Brasil, Russland Wolfram : Kina, USA, Tyskland, Russland, Vietnam, Østerrike, Filippinene Kobolt : Kina, Belgia, Finland

Mineraler utvinnes over hele verden. Utvinningen foregår enten som storskala gruvedrift ved hjelp av store maskiner, eller som småskala- og artisanal gruvedrift (som ofte, men ikke alltid, er uregulert). Til sistnevnte brukes det menneskekraft til å hente ut mineraler ved hjelp av enkle verktøy. Etter utvinning behandles mineraler til metall i smelteverk og raffinier, hvor råvarer fra ulike gruver blandes sammen. Disse kan befinne seg i ulike deler av verden. Når metallet er behandlet, sendes det videre til komponentprodusenter før det ender opp i ferdige elektroniske enheter.

Mineralleverandørkjedene er ofte lange og komplekse, preget av lav sporbarhet og gjennomsiktighet. For eksempel anslår datamaskinprodusenten Hewlett-Packard at det er mellom fire og ti trinn mellom smelteverket, hvor mineralene behandles og foredles, og det ferdige produktet.¹¹

Under er en illustrasjon over leverandørkjeden for konfliktmineraler:

Konfliktmineraler

Teknologisk utvikling har ført med seg økt etterspørsler etter mineraler og metaller. Gruvesektoren spiller nå også en viktig rolle i det grønne skiftet, ettersom mineraler og metaller er nøkkelråvarer i for eksempel elektriske kjøretøy, solcellepanel og vindturbiner. Den økte utvinningen av konfliktmineraler bidrar til å forsterke risikoen for menneskerettighetsbrudd.¹²

Blant bransjeaktører og myndigheter er det mer fokus på ansvarlige leverandørkjeder for mineraler, samtidig er det et økende behov for å trappe opp arbeidet.¹³ Markedet for mineraler er i stadig utvikling, og vi ser blant annet at Kinesiske selskap i økende grad investerer gruvesektoren, i DRC dominerer de nesten 70% av gruvene. Dette har ført til økt bekymring rundt menneskerettighetene og arbeidsforholdene til gruvearbeidere i landet og rapporter om dårligere arbeidsforhold.¹⁴ Videre ser man at mangel på åpenhet og komplekse leverandørkjeder bidrar til økt risiko. Det er eksempelvis rapportert at gruveselskap som utvinner kobolt bruker underleverandører for å unngå ansvaret for dårlige arbeidsforhold.¹⁵

Risikoer

Risiko knyttet til konflikt

3TG-mineraler er definert som konfliktmineraler ettersom utbytte fra artisanal utvinning av slike mineraler brukes til å finansiere den langvarige væpnede konflikten og krigføring i de østlige delene av DRC. I lovløse områder i landet tar væpnede grupper del i voldelig krigføring, og konkurrerer om kontroll over artisanale gruver og mineralhandel. Mange av disse gruppene bruker barnesoldater. Overskuddet fra salg av mineralene som til slutt ender opp på det globale markedet, bidrar til kontinuerlig krigføring og til å opprettholde en vedvarende humanitær krise og terror rettet mot lokalsamfunnene, deriblant drap, seksuell vold mot kvinner og barn og tvangsforflyttelse.¹⁶

Risikoer forbundet med konfliktmineraler gjelder ikke bare DRC. Det er også rapportert tilfeller i Afghanistan, der utvinning av mineraler er knyttet opp mot Talibans terrorisme og væpnet konflikt.¹⁷ Opprørsgrupper i både Colombia og Den sentralafrikanske republikk finansierer i stor grad sin virksomhet gjennom ulovlig mineralhandel.

I Myanmar kan handel med mineralene også knyttes opp mot undertrykkende regimer.¹⁸ Mesteparten av tinnen fra Myanmar kommer fra selvstyrte Wa-staten.¹⁹ Den administreres av Wa-statens forente hær, en opprørsgruppe som amerikanske myndigheter oppgir som en betydelig produsent av metamfetaminer²⁰, og som inntil nylig ble ansett som en av verdens største organisasjoner for heroinproduksjon og menneskehandel.²¹

Seksuell kommersiell utnyttelse av kvinner og jenter er i noen områder svært tett knyttet til utvinningsoperasjoner. Det har også ført til en økning i antall HIV- / AIDS-tilfeller blant lokalsamfunn nær gruveområder. Det er rapporter om sikkerhetspersonell som begår brutale seksuelle overgrep og voldtekt av lokale kvinner og barn i mange land. Barrick Gold Corporations Porgeras gullgruve i Papua Ny-Guinea er et beryktet eksempel. Her gjengvoldtok sikkerhetsvakter hundrevis av kvinner over flere år.²² I land som DRC og Colombia brukes voldtekt også som et krigsvåpen i områder der krigføring finansieres av mineralhandel.²³

Mineralutvinning er ikke bare forbundet med støtte til væpnet konflikt. Utvinning av mineraler er også knyttet tett opp mot menneskerettighetsrisikoer og miljøforringelse. Det gjelder både storskala- og småskalautvinning, samt artisanal gruve drift.

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Det er stor risiko for tvangsarbeid og slaveri ved utvinning av konfliktmineraler og kobolt i blant annet DRC, Den sentralafrikanske republikk, Myanmar og Colombia. Det rapporteres også om tvangsarbeid i utvinning av mineraler og jernmalm i Brasil og Kina.²⁴ I Brasil rapporteres det om arbeid under slavelignende arbeidsforhold når arbeidere blir utsatt for tvangsarbeid og har forverrede arbeidsforhold. I Kina anslås det at over tre millioner mennesker jobber under

slavelignende forhold, og gruvedrift er en av de vanligste industriene der slike arbeidsforhold oppstår.²⁵

Alvorlige former for barnearbeid forekommer hyppig i gruver DRC og i 2014 ble det anslått at 40.000 gutter og jenter jobber i gruveindustrien sør i landet. I Indonesia arbeider 6300 barn i den uformelle sektoren for utvinning av tinn, og 30 % av dem er 14 år eller yngre.²⁶ Generelt er det høy risiko for barnearbeid i sektoren i land som Guinea, Brasil, Kina, India, Vietnam og Malaysia. Resirkulering av råvarer kan i noen tilfeller involvere barn, f.eks. ved skrapinnsamlingsarbeid i India.²⁷ Det er også rapportert om barnearbeid i koboltgruver i DRC. Slike gruver leverer kobolt som ender opp i litiumbatterier til kjente varemerker.²⁸ I 2019 ble flere av de største teknologiselskapene saksøkt av Kongolesiske familier som hevdet at barna deres ble drept eller skadet mens de jobbet i koboltgruver i DRC.²⁹ På Filippinene rapporteres det om barnearbeid i forbindelse med gullgruvedrift under vann. Her dykker barn ned i 25 meter dype groper for å hente ut gull fra elvebunnen.³⁰

Gruvearbeidere blir ofte betalt under minstelønnen, mangler beskyttelse og organisasjonsfrihet, og er ofte i fare for utnyttelse. Det vanlig at arbeidstakere jobber lange arbeidstimer, opptil tolv timer, i gruvene.³¹ Lønningene er helt nede i 2-3 amerikanske dollar per dag.

Helse og sikkerhet

Det dårlige arbeidsmiljøet i gruver er forbundet med svært høy risiko for skader og dødsfall.³² Det er anslått at mellom 7000 og 8000 arbeidere i den formelle gruvesektoren i dør av arbeidsulykker hvert år.³³ Andre tall viser til over 15 000.³⁴

Arbeidsforholdene i uformell artisanal gruvedrift er ofte betydelig verre. Gruvearbeidere i for eksempel DRC arbeider under ekstremt farlige forhold i artisanale koboltgruver. De arbeider i overfylte, trange og dype passasjer, med overhengende risiko for at gruveveggene skal falle inn, samt risiko for flom og mangel på oksygen. Selv om det er innført tiltak for å forbedre sikkerheten i flere utvinningsland, har det vært en stadig vekst i uformell artisanal gruvedrift³⁵.

Ulovlig gruvedrift er vanlig praksis mange steder. Her går gruvearbeidere inn i store åpne gruver for å hente ut malm på ulovlig vis. Ulovlige gruvearbeidere har ofte havnet i voldelige sammenstøt med andre gruvearbeidere og sikkerhetsvakter, eller de blir ofre for jordskred og andre naturfarer. For eksempel ble 43 ulovlige gruvearbeidere som gravde ved en Glencore-gullgruve drept i et³⁶ jordskred i DRC i 2019.³⁷

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

I likhet med storskala gruvedrift og malmforedling, forårsaker småskala gruvedrift ofte miljøskader.³⁸ For eksempel brukes kvikksølv fortsatt i utvinning av gull på Filippinene, i Colombia, Peru og mange andre steder.³⁹ Det er anslått at 1200 tonn kvikksølv ble sluppet ut til luft og i vann som følge av småskala gullgruvedrift i 2015. Det utgjør en alvorlig helsefare for arbeidere og lokalsamfunn, samt påvirker levebrødet til lokalbefolkningen.⁴⁰

Selv om storskala gruvedrift ofte er bedre regulert, er miljøpåvirkninger tydelige de fleste steder. I Zambia, for eksempel, har luftforurensning og utslipp av avløpsvann fra kobbergruver, smelteverk og malmhauger påvirket dyrkingsområder og tilgang til rent drikkevann, noe som igjen har innvirket på lokalsamfunnenes helse og levebrød. Det finnes lignende eksempler fra store gruver i Chile, Myanmar, Canada og DRC. Sur avrenning fra gruvenes slagghauger, er en vanlig risiko for omkringliggende jordsmonn, vann og luft. Det er flere rapporter om demninger som brister, og slipper giftig avløpsvann ut i de omkringliggende områdene.⁴¹ I tillegg er gruvedrift en av årsakene til avskoging i subtropiske områder, samt en langvarig forurensningskilde, som utgjør en trussel mot flora og fauna.⁴²

Storstilte prosjekter med industriell utvinning av tinn i Myanmar har fått alvorlige konsekvenser for lokale økosystemer. To gruver ble stengt i 2016 for ikke å ha overholdt miljøforskriftene, etter at landsbyboerne gikk til rettssak grunnet forurensning av vann og jord, ødeleggelse av dyrket mark, redusert biologisk mangfold og risikoer for folkehelsen.⁴³ Utvinning av tinn fører også med risiko for miljøproblemer i marine områder der utvinning fra havbunnen iblant praktiseres.⁴⁴

Smelting er en høyrisikoooperasjon. Ved mangel på tilstrekkelige sikkerhetstiltak er det fare for at svovelsyre og andre luftforurensende stoffer slippes ut og forurenser luft, vann og jordsmonn med svært sure elementer. Det kan forårsake luftveisproblemer, hjerte- og lungesykdom og for tidlig død, samt vannforurensning og tap av levebrød blant lokalbefolkningen.⁴⁵ Det er også påvist at utvinning og primærforedling av mineraler står for 26 prosent av de globale klimagassutslippene.⁴⁶

Lokalsamfunn og urfolks rettigheter påvirkes negativt av gruvedrift. Store landområder som opprinnelig har tilhørt urfolkssamfunn blir brukt til gruveprosjekter. Det kan innvirke på lokal tilgang til naturressurser, levebrød og urfolkets muligheter til å utøve sine kulturelle rettigheter. Det er også vanlig at urfolk ikke blir rådspurt eller får den kompensasjon de har krav på ifølge internasjonale retningslinjer for tildeling av gruvekonsesjoner.⁴⁷ Tvungen forflytning av hele landsbyer kan dermed skje, og betyr dermed at lokalsamfunnenes levebrød reduseres eller forsvinner helt. Det kan også oppstå sosiale konflikter med lokalbefolkningen, noe som igjen kan føre til vold, overgrep og til og med drap på menneskerettighetsforkjempere.⁴⁸ Lokale befolkninger i Sentral-Afrika spesielt, men også Myanmar og Colombia, blir ofte utsatt for alvorlige overgrep, inkludert tvangsflytting og seksuell vold mot kvinner, og drar sjelden nytte av inntektene som genereres av handelen med mineralene.⁴⁹

Menneskerettighetsorganisasjonen Front Line Defenders, har rapportert at i 2018 ble 321 menneskerettighetsforkjempere i 27 land målrettet drept på grunn av sitt arbeid. Av disse forsvarte 77 prosent land-, miljø- eller urfolks rettigheter, ofte knyttet til utvinningsindustrien. Antallet rapporterte drap i Front Line Defenders-rapporten er det høyeste som noensinne er registrert.⁵⁰ Barn er spesielt sårbare for negative konsekvenser av gruvevirksomhet. For eksempel kan forskyvning og innmigrasjon av gruvearbeidere, miljøforurensning og konteksten av væpnet konflikt blant annet påvirke barns tilgang til utdanning i gruveområder.⁵¹

Tiltak

De siste årene har regjeringer, menneskerettighetsforkjempere og selskaper iverksatt tiltak for å innføre forskrifter og stimulere til handel med mineraler som er utvunnet på en mer bærekraftig måte.

Etter innføringen av Dodd-Frank-loven, samt offentlig gransking, har globale teknologimerker og andre selskaper nå plikt til å undersøke og rapportere hvilke smelteverk og raffinerier de kjøper 3TG-mineraler fra. Det gjelder også til en viss grad kobolt. Dodd-Frank-loven fastslår at amerikanske børsnoterte selskaper må oppgi opplysninger om sine 3TG-leverandørkjeder, kjøp av mineraler fra DRC og nabolandene, og hvilke aktsomhetsvurderinger selskapene gjennomfører med hensyn til menneskerettigheter.

Selskapene må i ulik grad innføre tiltak for å sikre at de ikke indirekte finansierer væpnet konflikt. Slike tiltak kan være tredjepartsrevisjoner av smelteverkernes prosesser for aktsomhetsvurderinger. Et eksempel er Responsible Minerals Initiative (RMI, tidligere Conflict-Free Smelter Program) som bruker tredjepartskontrollører av smelte- og raffineringsselskapers styringssystemer for å vurdere om selskapene oppfyller deres standarder. Standardene er utformet for å vise overholdelse av OECDs retningslinjer for ansvarlige leverandørkjeder for mineraler og den amerikanske Dodd-Frank-loven.⁵²

En vurdering av Dodd-Frank-lovens effekt fra 2022 viser indikasjon på positiv utvikling gjennom at bedrifter tyr til mer ansvarlige innkjøp, trolig motivert av omdømmerisiko. Det er heller ikke tegn til at konflikter øker i nærliggende regioner, som ikke omfattes av loven.⁵³ Responsible Sourcing Network vurderte tidligere hvorvidt selskapene overholder Dodd-Frank-loven og deres innsats for å forebygge og redusere risikoen for indirekte finansiering av væpnet konflikt. Den siste vurderingen fra 2019 viser at globale teknologimerker står i spissen for å iverksette tiltak forbundet med dette. Men på tvers av alle aktuelle sektorer var det en nedgang i antall tiltak som gjennomføres for å hindre finansiering av væpnet konflikt. I tillegg peker vurderingen på betydelige begrensninger i dagens revisjonsordninger for å oppdage menneskerettighetsbrudd, og fremhever flere rapporter der menneskerettighetsbrudd har funnet sted i IKT-mineralleverandørkjeder. Dette er til tross for at smelteverkene anses å oppfylle kravene i den juridiske standarden.⁵⁴

I januar 2021 tredde EU-forordningen om konfliktmineraler i kraft. Forordningen krever at importører innen EU gjennomfører aktsomhetsvurderinger med hensyn til menneskerettigheter i tråd med OECDs aktsomhetsvurderingsguide. Videre forplikter importørene seg til å kun importere 3TG-mineraler fra ansvarlige og «konfliktfrie» kilder. Forskriften retter ikke fokus mot et bestemt land eller en bestemt region. Forordningen har blitt kritisert fordi den bare gjelder importører som smelteverk, raffinerier og selskaper som importerer produkter på metallstadiet, men ikke nedstrømselskaper som importerer mineralholdige produkter, for eksempel IKT-merker og leverandører.⁵⁵

Kilder

- ¹ Den opprinnelige definisjonen står oppført i den amerikanske Dodd-Frank-loven, som nevner columbittantallitt (coltan), kassiteritt, gull, wolframitt, eller derivater av disse, som utvinnes i DRC og i noen av landets ni naboland. See www.sec.gov/rules/final/2012/34-67716.pdf.
- ² OECD, [The OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains from Conflict-Affected and High-risk Areas, Third edition](#), 2016.
- ³ Investing News, [Top cobalt production by country](#), 2020-02-17, innhentet 24.04.2020
- ⁴ Responsible Sourcing Network, [Mining the Disclosures 2019 An Investor Guide to Conflict Minerals and Cobalt Reporting in Year Six](#), 2019
- ⁵ World Gold Council, [Gold mine production](#), 2019, innhentet 22.04.2020
- ⁶ US Geological Survey, [Tin 2020](#), innhentet 22.04.2020
- ⁷ US Geological Survey, [Tantalum 2020](#), innhentet 22.04.2020
- ⁸ US Geological Survey, [Tungsten 2020](#), innhentet 22.04.2020
- ⁹ US Geological Survey, [Cobalt 2020](#), innhentet 22.04.2020. Merk! Kobolt er ikke definert som et konfliktmineral.
- ¹⁰ Basert på lister over smelteverk og raffinerier fra [Apple 2020](#); [Dell](#) 2018; [Samsung](#) (uten kobolt) 2018.
- ¹¹ Hewlett Packard, [Responsible Minerals Sourcing](#), udatert, innhentet 22.04.2020.
- ¹² International Institute for Sustainable Development, [Green Conflict Minerals: The fuels of conflict in the transition to a low-carbon economy](#), August 2018
- ¹³ International Institute for Sustainable Development, [Green Conflict Minerals: The fuels of conflict in the transition to a low-carbon economy](#), August 2018
- ¹⁴ The Guardian, [‘Battery arms race’: how China has monopolised the electric vehicle industry](#), 25 Nov 2021
- ¹⁵ Business & Human Rights Resource Centre, [DRC: Cobalt mining firms allegedly using subcontractors to evade accountability for poor working conditions](#), 14 January 2022
- ¹⁶ Global Witness, [Conflict Minerals in Eastern Congo](#), hentet 22.04.2020
- ¹⁷ United States Institute for Peace, [Illegal Extraction of Minerals as a Driver of Conflict in Afghanistan](#), 24.07.2017
- ¹⁸ Mining, [‘Conflict minerals’ entering tech supply chains from countries beyond Africa — report](#), 2017
- ¹⁹ Fairphone, [Smartphone material profile](#), 2017
- ²⁰ US Department of State, [International narcotics control strategy report](#), March 2017
- ²¹ US Drug Enforcement Administration, [Eight High-Ranking Leaders Of Southeast Asia's Largest Narcotics Trafficking Organization Indicted By A Federal Grand Jury In Brooklyn, New York](#), 24 January 2005
- ²² Forum Syd, [Ta inga risker! Utbildningsmaterial om företags ansvar och utvinning av naturresurser – Sociala risker](#), innhentet 23.04.2020
- ²³ BBC News, [Raped for speaking out against rape](#), 16.08.2016; Brown, C. Rape as a weapon of war in the Democratic Republic of the Congo in TORTURE Volume 22, Number 1, 2012
- ²⁴ The Washington post, [The Cobalt Pipeline - tracing the path from deadly hand-dug mines in Congo to consumers' phones and laptops](#), 2016
- ²⁵ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Elektronik och IT-produkter](#), 2021
- ²⁶ K4D, [Overview of child labour in the artisanal and small-scale mining sector in Asia and Africa](#), 4 October 2017
- ²⁷ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Elektronik och IT-produkter](#), 2021
- ²⁸ Amnesty International, [This is what we die for](#), 2016
- ²⁹ Forbes, [Are These Tech Companies Complicit In Human Rights Abuses Of Child Cobalt Miners In Congo?](#), 13 January 2020
- ³⁰ Human Rights Watch, [“What ... if Something Went Wrong?” Hazardous Child Labor in Small-Scale Gold Mining in the Philippines](#), 25.09.2015
- ³¹ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Elektronik och IT-produkter](#), 2021
- ³² [International Labour Organization, Mining \(coal: other mining\) sector](#), innhentet 24.04.2020
- ³³ Arbetet, “A question of Life and death”, 12.04.2019
- ³⁴ The World Counts, [Health effects of mining](#), udatert, innhentet 24.04.2020
- ³⁵ The International Institute for Sustainable Development, [Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining \(ASM\): A review of key numbers and issues](#), januar 2018
- ³⁶ Front Line Defenders, [Global Analysis 2018](#), utgitt januar 2019, innhentet 30.04.2020
- ³⁷ Bloomberg, [Death Toll at Glencore’s Mine Puts Spotlight on Illegal Mining](#), 29.06.2019
- ³⁸ The World Bank, [Communities, Artisanal and Small-Scale Mining](#) 2008
- ³⁹ Human Rights Watch, [“What... if something went wrong?” - Hazardous Child Labor in Small-Scale Gold Mining in the Philippines](#), 2015
- ⁴⁰ UN Environment, [Global Mercury Assessment 2018, Key Findings](#), 2018

-
- ⁴¹ Swedwatch, [Copper with cost – human rights and environmental risks in the mineral supply chains of ICT: A case study from Zambia](#), 2019
- ⁴² Yale School of Forestry & Environmental Studies: Global Forest Atlas, [Mining & Extraction](#), udatert, innhentet 29.04.2020
- ⁴³ Fairphone, [Smartphone material profile](#), 2017
- ⁴⁴ Fairphone, [Smartphone material profile](#), 2017
- ⁴⁵ Pure Earth, Worst Pollutants, [Top 10 worst pollutants, 2008](#) og Swedwatch, [Copper with cost – human rights and environmental risks in the mineral supply chains of ICT: A case study from Zambia](#), 2019
- ⁴⁶ The Guardian, [Resource extraction responsible for half world’s carbon emissions](#), 12.03.2019
- ⁴⁷ Vittor, L., Indigenous People and Resistance to Mining Projects, Harvard review of Latin America, 2014
- ⁴⁸ Forum Syd, [Ta inga risker! Utbildningsmaterial om företags ansvar och utvinning av naturresurser – Sociala risker](#), innhentet 23.04.2020
- ⁴⁹ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Elektronik och IT-produkter](#), 2021
- ⁵⁰ Front Line Defenders, [Global Analysis 2018](#), utgitt januar 2019, innhentet 29.04.2020
- ⁵¹ Unicef, [Children’s rights and the mining sector - Unicef extractive pilot](#), mars 2015
- ⁵² Responsible Minerals Initiative, [Home page](#), Accessed April 2018
- ⁵³ Baik et al., [The Real Effects of Conflict Minerals Disclosures](#), Februar 2022
- ⁵⁴ Responsible Sourcing Network, [Mining the Disclosures 2019: An Investor Guide to Conflict Minerals and Cobalt Reporting in Year Six](#), 2019
- ⁵⁵ Swedwatch, [Copper with cost – human rights and environmental risks in the mineral supply chains of ICT: A case study from Zambia](#), 2019; European Commission, [Conflict Minerals – the regulation explained](#), oppdatert 13.12.2017, innhentet 30.04.2020